

Araştırma Makalesi / Research Article DOI: 10.33207/trkede.1092229

REFİK HALİD KARAY’IN “EKMEK ELDEN SU GÖLDEN” ROMANINDA YOZLAŞMA*

Corruption in Refik Halid Karay’s Novel “Ekmek Elden Su Gölden”

Veysel ŞAHİN**
Fatma TOPDAŞ ÇELİK***

ÖZ: Türk toplumunun askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal düzeyde yaşadığı buhranlı yılları gazeteci mesleğinin etkisiyle realist bir tavırla ele alan Refik Halid Karay, imparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinin sancılı yönlerini özellikle fikir yazılarında ve romanlarında dile getirir. Yazarın yirmi romanından biri olan *Ekmek Elden Su Gölden* romanı da insan ve toplumun merkeze alınarak yozlaşmanın ahlaki, ekonomik, toplumsal ve bireysel boyutta aktarıldığı romanlarından. Romanda eleştirel ve mizahi olmakla birlikte realist perspektiften de ayrılmayan yazar, 1940’lı yılların hâkim yönelimi olan maddiyata dayalı toplumsal tabakalaşmayı, insanların emeğini kendileri için fırsata çeviren sömürücü tipleri, değerlerden uzak bireysel arzu ve isteklere dayalı zihniyeti kurgusal karakterlerden hareketle ele alır. Aynı zamanda bireyin ve toplumun yozlaşmaya olan yönelimi karşısında kültürel değerlerin önemini vurgulayan yazar, idealize ettiği toplum ve insan varlığına da göndermede bulunur. Bu çalışmada ise mezkûr romanın karakterlerinden hareketle maddiyata ve sömürüye dayalı benlik ve yaşam algısının bireysel ve toplumsal yapı üzerinde yarattığı etki, yozlaşma izleği bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yozlaşma, sömürü, birey, Refik Halid Karay, Ekmek Elden Su Gölden

ABSTRACT: Refik Halid Karay, who dealt with the depressive years experienced in the Turkish society at military, political, economic, and social levels with a realist attitude under the influence of his journalism occupation, mentions the painful aspects of the transition process from an empire to a republic, especially in his articles and novels. One of the author’s

* Bu makale, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Doç. Dr. Veysel ŞAHİN Danışmanlığında hazırlanan ‘Refik Halid Karay’ın Romanlarında Yapı ve İzlek’ başlıklı doktora tezinden oluşturulmuştur. Topdaş Çelik, Fatma (2021), *Refik Halid Karay’ın Romanlarında Yapı ve İzlek*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ, vsahin@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3265-0481

*** Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ardahan, fatma_topdas@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1002-0465

Geliş Tarihi / Received: 23.03.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 30.06.2022
Yayın Tarihi / Published: 30.01.2023

20 novels, *Ekmek Elden Su Gölden* is a novel in which corruption is conveyed in ethical, economic, societal, and individual dimensions by placing the individual and the society at the center. Sticking to a realistic perspective along with being critical and humorous in the novel, the author handles social stratification based on materialism, which was the prevailing tendency of the 1940s, the exploitative figures that turn people's labor into an opportunity for themselves, and mentality that is far from values and dependent on individuals desires and urges by building on fictional characters. The author, who at the same time emphasizes the importance of cultural values against the tendency of the individuals and the society towards corruption, alludes to his ideal of the society and human being as well. In the present study, based on the characters of the novel in question, the effect that sense of self and living creates on individual and social structure will be discussed in the context of corruption.

Keywords: Corruption, exploitation, individual, Refik Halid Karay, *Ekmek Elden Su Gölden*

Giriş

Bireyin toplumsal/kültürel, dinî ve millî değerleri yerine kendi varlık alanının karşısında duran değerleri benimsemesi sonucunda ortaya çıkan yozlaşma, insanı var eden öz değerleri tahrip ya da yok etmesi bakımından başta psikoloji ve sosyoloji olmak üzere birçok bilim dalının ele aldığı temel konularından biridir. Konuya gerek psikolojik gerekse sosyolojik açıdan bakıldığında insanın düşünce ve davranışla ilgili nitelikleri her ne kadar içinde bulunduğu topluma göre tanımlansa da esasında yozlaşmanın psiko-sosyal yönü maddî ve manevî istekler arasındaki ayırmadan kaynaklanır. Bu ayırım aynı zamanda kendi varlığının farkında olmayan bireyin düşünce-duygu ve davranış bütünlüğünü kaybedip farklı kimlik ve kültürlerin niteliklerini benimsemesiyle ilgilidir. Bu bağlamda değer yargısının eksikliğini bildiren bir kavrama dönüşen yozlaşmanın, kişinin kendine ait olanı kötü, olumsuz, kaçınılması, giderilmesi ve hatta değiştirilmesi gereken bir durum/nitelik olarak görmesi sebebiyle var olana kendince tepki göstermesi sonucunda ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Tepe, 2007: 17). Kişinin geliştirdiği bu tepkili davranış ve duygu/düşünce sistemi zamanla kendine özgü değerlerin yitirildiği bir yaşam biçimine dönüşür. Davranışları ve eylemleri ile çoğu zaman toplumsal bir tabaka oluşturan bir grup insan tarafından yönlendirilen bu yaşam biçimi, algısal ve davranışsal boyutta bir çatışma yaratarak bireysel ve toplumsal düzeyde ikilik meydana getirir. Kimi zaman geleneksel yaşam tarzının ve kendilik değerlerinin ötelenip bunun yerine yabancı bir algının benimsenmesi; kimi zaman ise bireysel istekleri gerçekleştirme ve maddî refah seviyesine ulaşabilme arzusunun değerlerin önüne geçmesi, yozlaşma durumunu ileri aşamada toplumsal bir soruna dönüştürür.

Toplumsal alanda yaşanan dönüşümleri çeşitli fikir ve edebî yazılarında dile getirerek yozlaşma meselesine sıklıkla yer veren yazarlardan birisi de Refik Halid Karay'dır. Yetişme tarzı ve aldığı eğitimler neticesinde daha çok imparatorluğa ve bu güçlü sistemin var ettiği yaşam tarzına bağlı olan Refik Halid Karay, yozlaşma sorununu gündelik hayat pratikleri, kadın-erkek ilişkileri, değiştirilen ya da tüketilen toplumsal ve etik değerler üzerinden aktarır. Yazar, bu doğrultuda oluşturduğu romanlarından olan *Ekmek Elden Su Gölden* romanında kimi zaman ironiden kimi zaman ise eleştirel söylemden yararlanarak çok yönlü bir bakış açısı meydana getirir. Milliyet gazetesinde -17 Kasım 1957/24 Şubat 1958- tefrika edildikten (Kantarıcı, 2021: 401) sonra İnkılap ve Aka Kitabevleri tarafından 1980 yılında kitap halinde basılan *Ekmek Elden Su Gölden* romanında, Anadolu coğrafyasının güney bölgesinde yaşayan büyük toprak sahiplerinden Duranbeyli ailesinin İstanbul'a göç edip sosyete sınıfına girme arzusu anlatılır. Yazar, sosyete sınıfına girebilmek için bireysel, toplumsal ve ekonomik ilişkilerde hazıra konma, vurdumduymazlık, sömürü, savruklu, taklitçilik ve kendi ol/a/mama gibi menfi nitelikli karakter yapılanmasını ve yaşam biçimini benimsemiş olan Duranbeyli ailesinin bu genel durumunu anlatabilmek için "ekmek elden su gölden" deyimini kullanır. Nitekim romana isim-içerik ilişkisi bağlamında bakıldığında ismin olumsuz niteliklerle kurulan bir yaşam üslubuna ve anlayışına işaret ettiği ve izleksel kurgunun da bu doğrultuda oluşturulduğu görülmektedir.

"Ekmek Elden Su Gölden" Romanında Yozlaşma

Yozlaşma; toplumsal, kültürel, ahlakî, dinî ve ekonomik alana ait değer ve uygulamaların bireysel ya da kitlesel değişkenler sebebiyle olması gereken niteliğinden uzaklaştırılması sonucunda ortaya çıkan çok boyutlu bir problemdir. Farklı alanlara ait niteliklerin bozulması ya da çözülmesine dayandırılan bu problem esasında, insanın özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenler sebebiyle zamanla yitirmesi, özünden uzaklaşması ve dejenere olması (TDK, 2005: 2194) ile ilgilidir. Bu bağlamda öncelikle bireysel bir problem olduğu görülen yozlaşma, kültürel değerler, toplumsal kabuller veya yönetsel bazı kural ve uygulamaların bireysel arzu ve amaçlara/çıkarlara cevap vermemesi durumunda boyut değiştirerek her alanda etkisinin ve sonucunun gözlemlenebildiği bir tehlikeye dönüşür.

Özellikle toplumların farklı yaşam tarzlarını deneyimleme süreçlerine bakıldığında bireyin kendini var eden kültürel değerleri değiştirmesi, ötelemesi veya yok sayması kültürel düzeyde bir yozlaşmaya işaret eder. Toplumsal alanda insanın duygu, düşünce, davranış ve eylemlerini kuran,

şekillendiren, destekleyen veya değiştiren kültür, kendilik değerlerini benimsemeye yönelik bir istençtir. Bu açıdan öncelikle bir yaşam ve algı biçimine işaret eden kültür, bir toplumun sahip olduğu her çeşit bilgiyi, alakaları, yönelimleri, kıymet ölçülerini, görüş ve zihniyet ile her çeşit davranış şeklini içine alan maddi ve manevi değerler bütünlüğüdür (Turhan, 2010: 48). Böylelikle kültür bir değer bileşkesine dönüşerek toplumdan topluma, gruptan gruba değişiklik gösteren çeşitli karakteristik nitelikleri ile ön plana çıkar ki bunlar, farklılıkları ve benzerlikleri ile taşıyıcısına kimlik atfeder. Ancak bu kimliği kuran değerlere uygun yaşam algısından uzaklaşp farklı kimlik ve kültürlerin nitelikleri ve değer yargıları ile kurulan yaşam tarzını benimseme, bireysel ve toplumsal/kitlese düzeyde bozulmalar ve çözümler yaratır. Özellikle geleneksel toplumlarda zamana bağlı olarak meydana gelen kültürel değişiklikler, köy-şehir yapılanması ve/ya geleneksel-modern algı bağlamında çeşitli ayrımlara ve farklılıklara sebep olur. Bu doğrultuda oluşturulan romanlardan olan *Ekmek Elden Su Gölden* romanında, şehir ve köy şeklinde belirtilen iki farklı kültürün deneyimlenmesi sonucunda meydana gelen kültürel çatışma, yozlaşma ele alınır. Romanda kültürel çatışmanın varlık alanındaki temsilcileri Duranbeylilerdir. Anadolu'nun güneyindeki topraklarının ekilip biçilmesiyle elde ettikleri kazancı kış mevsiminde İstanbul'a göç edip sosyete sınıfına girmek için harcayan Duranbeyli ailesi, doğup büyüdükleri topraklara ait kültürel değerleri şehrin değerleri ile değiştirirler. Köyde/çiftlikte yaşamakla belirli bir yaşam tarzına sahip olan Duranbeyli ailesinin mekân değiştirerek hiçbir niteliğine vâkıf olmadığı şehir kültürü ile karşılaşmaları ve bu kültürü benimsemeye çalışmaları, öncelikle bir kimlik ve değer kaybına yol açar. Mekân değiştirmekle kültürel anlamda da değiştiklerine inanan Duranbeyli ailesinin esasında hiçbir niteliğine vâkıf olmadıkları şehir kültürünün kendileri tarafından var kılınması, öncelikle ötekini taklit etmek ile başlar.

“Duranbeyliler, sosyeteçiler kadar zengin ve onlar kadar giyiniş kuşanmayı bilir, görünüşte kusursuzdurlar ama -yeni kuşak içinde- hepsi de kültürsüz yaratıklardır; hele erkekleri, kabalıklarından hiç kaybetmemişlerdir; evlerinde, hâlâ çiftlik ağası ve derebey kalıntısı yaşantısı sürerler...”

Kadınlar, Büyük Otel'e gitmekle avunurlar, oraya devam etmekle can attıkları sosyeteye girdiklerini sanırlar. Meşhur terzilerden giyiniyorlar, pahalı kunduracılara ayakkabı yaptırıyorlar, yüksek marka otomobilleri var, kuaförlerce tanıyorlar, mücevherler takıyorlar ya? Taşradan gelip çarçabuk İstanbullu oluverdiler işte!...” (Karay, 2009: 22).

İstanbul'a taşınmakla kendi kimliklerinden ve kültürlerinden vazgeçen Duranbeyli ailesi, yapmış olduğu mekânsal değişiklik sebebiyle sosyete sınıfına girme arzusu duyarlar ve bu arzu ile ve yabancıları oldukları bir

kültürün normlarını uygulamaya başlarlar. Ancak Duranbeyli ailesinin sosyete olma sürecine dikkat çeken anlatıcı, "çarçabuk" ve "oluverdiler" kelimeleriyle sosyete girme sürecinin düşünsel bir zemine dayanmadığına işaret eder. Aceleyle kurulan bu yeni yaşam tarzında sadece şekil ve görünüşe önem veren Duranbeyli ailesinin girmeye çalıştığı toplumsal sınıf hakkındaki bilgileri, ezberlenmiş fikirlere ve yönelimleri ise taklidi davranışlara dayanır. Nitekim onlar için sosyetenin gittiği mekânlarda bulunmak, pahalı elbiseler giyinmek, lüks otomobillere binmek sosyete sınıfına girmenin temel ölçütleridir. Böylelikle girmek istedikleri sosyete sınıfına düşünsel ve algısal bakımdan nüfuz edemeyen Duranbeyli ailesinin şekilci bir benzerlikten öteye gitmeyen değişimleri ile ait olmadıkları bir mekânda geçerliği olmayan bir kültür ve kimlik yarattıkları görülür. Bu durum, metalaşmanın olduğu yerde hayat tarzı kadar benlik tasarımının da büyük ölçüde metalaştığını ve topluluğun kriterlerine göre ayarlandığını gösterir (Giddens, 2014: 248).

Ezberlenmiş bir kültürün niteliklerini kendi yaşamlarında görünür kılarak yozlaşmış kişileri simgeleyen Duranbeyli ailesinin kendilik değerlerini koruyamadıkları özellikle anlatıdaki kadın karakterler üzerinden aktarılır. Duranbeyli ailesinden Saim ile evlenerek bu aileye gelin olarak giren Ferhan'ın hem başkışı olması hem de sosyete sınıfına girme arzusunu hayatının amacına dönüştürmesi, onu diğer kadın karakterlerden daha önemli kılar.

"İlk şapkayı nikâhında giydi; en meşhur şapkacıya yaptırılmış çok cici bir genç kız şapkası. Şu var ki başına oturtunca ilk kez tasma takılmış bir köpek yavrusuymuşçasına doğal davranışını kaybetmiş, boyun damarları gerilir, katılaşıp gibi olmuştu.

Evlenince bir şapka merakıdır başladı. (...)

Bir dergide gözüne ilişmişti: "Kadını kadın yapan şapkasıdır. Kibar bir kadın, tıpkı centilmen bir erkek gibi sokakta şapkasız bir adım yürümez." Onu okuyalı beri Ferhan da hep şapkalı gezer" (Karay, 2009: 128).

Alıntılanan metinde kılık kıyafete verilen değerle kurulan yaşam algısı, şekilci bir değişikliğe işaret etmekle birlikte saygınlık ve modern bir görünüm kazandıran bu nesnelere aynı zamanda insana bir kimlik kazandırdığı da imlenir. Dış görünüş bakımından geçirilen değişimler, girmek istedikleri toplumsal sınıf ile aralarında bir uyumun yakalandığını gösterse de düşünsel ve algısal anlamda sağlanamayan bütünlük, çatışma ve çözülmenin asıl sebebidir. Nitekim kendi doğalarına uygun değilken sadece moda olduğu için giyilen kıyafetler, sergilenen davranışlar Ferhan'ın

şahsında aynı algıya sahip olan kişilerin köleliğinin bir göstergesidir. Bu köleliği bir köpek yavrusunun boynuna tasma takılmasının ardından doğal davranışlarından uzaklaşma benzetmesi ile ifade eden anlatıcı, esasında bir başkasını taklit etmeye yönelik olan bu davranışların yarattığı uyumsuzluğa ve iğretliğe işaret eder. Ancak davranışlarda ve eylemlerde her ne kadar uyumsuzluk ve iğretlik olsa da sosyete kimliğine sahip olmayı bir hedef olarak belirleyen Ferhan gerek kılık kıyafette gerekse hal ve tutumlarda yakaladığı benzerliği “(o)lmaya başladım” (Karay, 2009: 149) diyerek olumlar. Diğer taraftan İstanbul’a göç etmekle kendilerini zamana ve mekâna uyma konusunda zorunlu hisseden Duranbeyli ailesinin sosyete sınıfı tarafından kabul edilmediği görülür. Romanda gerek kişilikleri gerekse dış görünüşleri bakımından sosyal yaşantı ile uyumu yakalayabilmiş bir topluluk olarak belirtilen “yüksek sosyete”nin aynı zamanda yabancı dil bilmek gibi çeşitli vasıflara da sahip olması onları tamamıyla bilgisiz, kültürsüz bir sınıf olmaktan uzaklaştırır (Karay, 2009: 21-22). Bu açıdan bakıldığında romanın “İstanbul sosyetesini ile sonradan görme Duranbeyliler ailesi arasındaki görgü, bilgi, kültür farkı ortaya ko(yma)” (Aktaş, 2004: 190) esasını üzerine temellendirildiği görülmektedir. Nitekim oldukları gibi kalan, çağa ayak uyduramayan ve düşünsel alanda değişmeyen bu ailenin “Duran” adı ile anılması da oldukça manidardır; “Duranbeyliler içinde, şöyle böyle okul görmüşler de dahil, (...) kimse hiçbir şey okumuyordu. Rasih ile Rıza gazete alırlar, iç ve dış politikayı sözde takip ederlerdi ama bu, bir mahalle kahvesi okuyuşundan ileri gidemezdi.” (Karay, 2009: 116).

Kimlik bilincine sahip olmadıkları için her alanda ötekine benzeme temayülünde olan Duranbeyli ailesinin yaşadığı kimlik yitimi, esasında kendilerine özgü olmayan bir yaşamı benimseyip diğer taraftan da kendilerini var eden değerleri beğenmeyerek yadırgamalarından kaynaklanır. Kendi öz değerleri ile kurdukları yaşamlarını beğenmeyip başka bir kültürün yaşam üslubuna hayran olan Duranbeylilerin bu durumuna eleştirel bir gözle bakan Derviş Ağa, Duranbeyli ailesinin kimlik ve kültürel düzeyde yaşadığı ikiliği şu şekilde dile getirir:

“İstanbul’da hem sağlıklarını hem paralarını, hem de orada yaşadıklarından dolayı buradaki saygınlıklarını kaybediyorlar; ne çiftçi ne şehirli, ikisinin de dışında, ne idükleri bilinmez acayip insanlar olup çıktılar. İstanbul’a gidiyorlar, ora adetlerine uyamıyorlar, rahat edemiyorlar; çiftliğe geliyorlar, bura göreneklerini yadırgıyor; duramayıp dönüyorlar; ikisinde de çile çekiyorlar” (Karay, 2009: 117).

Sözde sosyetelik algısı ile bu aile, sahip olduğu değerler kapsamında birey ile kültür arasındaki ilişkiyi tutan bağlayıcılığı kaybeder. Hayatlarında

eylem, duygu ve düşünce bakımından bir savrukluğa yaşayan Duranbeyli ailesi, sahip oldukları değerleri kaybederek aileyi bir arada tutan güçten de yoksun kalırlar. Böylelikle Duranbeyli ailesi her ne kadar İstanbul'da var olmaya çalışsa da kendilerini öz değerleriyle destekleyemedikleri için yabancıları oldukları bir kültürün içine atılmış olurlar. Oysa Duranbeyli ailesi İstanbul'a göç edip sosyete sınıfına girme arzusunu duymadığı dönemlerde yaşamış oldukları toprakların değerlerine bağlıdır. Ancak İstanbul'a göç ettikten sonra her ne kadar sosyete sınıfının değerlerini ölçüt kabul ederek şekilci bir benzerlik gütseler de Duranbeyli ailesinin kendi topraklarının yaşam tarzından kopamadığı görülür. Ferhan'ın düşünceleri ve izlenimleri üzerinden aktarılan bu ikilik, Duranbeyli ailesinin asıl ait olduğu yeri ve kültürü belirlemede önemli bir tespittir:

"Çiftliğe girer girmez kadın erkek bütün aile kişilerinin konuşması değişmiştir; köylü ağzını andıran bir konuşmadır bu. Yemek yemeleri de öyle; kuzuyu elle parçalıyorlar, pilavı çatal yerine kaşıkla yiyorlar, aynı kaşığı yoğurda daldırıyorlar ve önlerindeki tabağı bırakıp yemekleri ortadaki büyük kaplardan alıp ağızlarına sokuyorlar. Bir dakika içinde elli yıl geriye, yeniliği bilmedikleri tam köylülük çağına dönmüşlerdir ve şimdi daha rahattırlar ve daha doğal ve daha kendileri!" (Karay, 2009: 77).

Kendilerini var etmeyen toplumsal bir düzenin üslubunu, yönelimini benimseme amacına kapılarak bir kimlik ve aidiyet duygusuna sahip olmadıklarını gösteren Duranbeyli ailesinin bu tavrı; "görgüsüzlük, bilgisizlik, para şımarıklığı, bir yaşantıdan öbürüne çarçabuk, kural ve yöntemini öğrenmeden geçişin sonucu" (Karay, 2009: 52) olarak kabul edilir. Çünkü başka bir kimliğin ya da kültürün verilerini benimsenin düşünsel bir zemine dayanmamasının kültürel, psikolojik ve eylemsel bir çatışma doğurması kaçınılmazdır. Ancak bununla birlikte özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kişilerin kentlere göç etmeleri sonrasında yeni bir yaşamla karşılaşmaları ve farklı kültürel değerlerle tanışmaları olağan bir sonuçtur. Hatta göç edenlerin, beklentilerine ve arzu edilen bir yaşam standardına kavuşabilmek için kimi kültürel değerleri değiştirmeleri uyumun sağlanabilmesi açısından bir gereklilik olarak da kabul edilebilir. Ancak kültürel değerlerde meydana gelen bu değişikliklerin bireysel düzeyde kendiliğe ait değerlerin tamamen kaybedilmesine dönüşmesi yabancılaşma meselesine sebep olur (Erdoğan, 2016: 16). Bu sebeple romanda mekânsal değişiklik ile başlayan kültürel dönüşüm her ne kadar bir yozlaşma sorunu olarak görülse de bireysel düzeyde kişinin kendi değerlerini ötelemesi ya da yok sayması aynı zamanda aidiyet bilincini tahrip eden bir yabancılaşma meselesidir. Dolayısıyla Duranbeyli ailesi maddi nitelikler üzerine

temellendirdiği sosyetenin değerlerini benimsemiş görünse de esasında onların ait oldukları kültür, köy/çiftlik kültürüdür. Köy/çiftlik; gelişememe, zamana ayak uyduramama gibi çeşitli olumsuzluklarla belirtile dahi burada vurgulanan insanın, kendisi ile değerleri arasında bir uyum yakalayabilmesidir. Bu uyum sağlanamadığı zaman ise gerek bireysel gerekse kültürel düzeyde yaşanan çatışma yozlaşmanın görüngüsünü oluşturur.

Ekmek Elden Su Gölden romanında sadece kültürel boyutta değil ekonomik alanda da benzer bir çözümlüş görülmektedir. Kültürel yozlaşmanın metinsel boyutta temsilcisi olan Duranbeyli ailesi aynı zamanda ekonomik düzeyde yaşanan sömürünün kimi zaman eyleyeni kimi zaman ise bu sömürüden etkilenen konumundadır. Romanda Anadolu'nun güney bölgesinde yer edinerek zamanla bucak kuran bir aile olarak tanıtılan Duranbeyli ailesinin, arzuladıkları ve/ya benimsedikleri yaşam tarzının sorumluluk, samimiyet, güven ve sadakatten uzak olması kurulan ilişkilerin ekonomik ve ahlaki dokusunu aşındırır. Öncelikle kendi emirlerinde ve hizmetlerinde çalışan köylünün varlığına ve emeğine yönelik yok sayıcı bir tutum benimsemelerinin eleştirel bir söylemle dile getirildiği romanda toprak sahibi ile çalışan arasındaki ekonomik ve sosyal merkezli ilişkinin çirkin yüzüne değinilir; “Taş atıp da kolları mı yoruluyor? Ekmek elden, su gölden! Çalışan köylü, veren toprak, koruyan hükümet, kazanan da büyük toprak sahipleri! Cahilcesine, kültürsüzcesine, ne yaptıklarının farkında olmadan yiyorlar.” (Karay, 2009: 53).

Duranbeyli ailesi bireysel ve sosyo-ekonomik boyuttaki rol ve sorumluluklardan uzak olmakla kendileri için bir araç konumuna düşürdükleri köylünün/çalışanın maddi ve manevi varlığını ihlal eden kişilerdir. Bedavacılık, hazıra konma, cimrilik gibi birbiriyle ilişkili olumsuz özellikleri bir karakter ve yaşam algısına yerleştiren Duranbeyli ailesini, Erich Fromm'un “başkalarından alabilecekleri şeyler onlara her zaman kendi kendilerine üretebilecekleri şeylerden daha iyi görünür. Kendisinden bir şey sızdırabilecekleri her şeyi ve herkesi kullanıp sömürürler.” (Fromm 1994: 71) şeklinde bahsettiği sömürücü tipler kategorisine koymak mümkündür. Nitekim Duranbeyli ailesinin ekonomik yeterliliğe sahip olmakla birlikte başkalarından alabildikleri derecede mutlu olmaları, onların sömürü zihniyetinin davranışsal boyutunu örnekler; “bu aile zenginliğine rağmen bedavacıdır, hesabın başkası tarafından ödenmesinden keyiflenirler.” (Karay, 2009: 17).

Romanda Duranbeyli ailesinin sahip olduğu sömürücü zihniyetin farklı alanlarda da kendini gösteren çeşitli uygulamaları ile karşılaşmak mümkündür. Çünkü sömürü zihniyeti sadece davranışsal, eylemsel boyutta değildir, düşünsel uğraş alanında da bu zihniyet ile karşılaşmak mümkündür. Nitekim düşünsel alanda sömürücü bir zihniyete sahip olan insanların en belirgin özelliği düşün üretmektense çalmaya eğilim göstermeleridir (Fromm, 1994: 71). Romanda Duranbeyli ailesinin üyelerinden olan Rasih'in okuma, düşünme ve buna bağlı olarak kendini geliştirme ediminden uzak olmasına karşın anlamına varamadığı, önemsiz bir şekilde okuduğu bilgileri kendisine aitmiş gibi aktarıp etrafındaki insanların beğenisini kazanmaya çalışması sömürücü tiplerin düşünsel alandaki eğilimini örneklendirir.

"Rasih'in çağırıldığı ahbablar daha çok susup onu dinleyecek basit insanlardır. Hatta hoşuna gitmek için kendisinden dünya gidişine, genel siyasete ait sualler de sorarlar, fikir danışır. Rasih o sabah yatağına uzanıp okuduğu gazetelerden kapma bilgi ile hepsini büyük bir yetki ile cevaplandırır" (Karay, 2009: 95).

Romanda insanların, devletin veya uygulamaların zayıflığı, bireysel çıkarlar doğrultusunda kullanılarak ortaya çıkarılan meslekî yapılanmalar da yozlaşmanın ve sömürünün farklı boyutu olarak işlenir. Daha çok "türedi" lakabıyla anılan bu tür kişilerden olan İlhami Bey'in ekonomik anlamda yetersiz bir durumdayken farklı işlere girişmesi sonucunda çok para kazanması, ironik bir dille eleştirilir: "Çulsuzun biriydi; birtakım işlere girdi, müteahhit sıfatı takındı, çok para yaptı. Bilirsin ya, belli başlı işi olmayan ve mühendis, mimar gibi ünü bulunmayan yarı okumuş bazı türediler müteahhit ismini alırlar." (Karay, 2009: 50-51). İlhami Bey'in sahip olduğu ekonomik gücün normal bir süreç ve çalışma ahlakı içerisinde var olmaması, insanları ve değerleri kullanarak haksız kazanç elde etmenin sonucudur. Diğer taraftan sosyete sınıfının ya da zenginliğin bir göstergesi olarak kabul edilen mobilyaların, çeşitli nesnelere kendi anlamlarından sıyrılarak toplumsal bir göstergeye dönüşmesi bu alanda da ticari, ekonomik bir sömürüye işaret eder. Duranbeyli ailesinden Reşit'in mobilyaya olan düşkünlüğünün eşya simsarları tarafından kullanılması, "Son yıllarda Reşit gibi, şehirleşmeye karar vermiş görgüsüz toprak sahipleri yüzünden eşya simsarlığı çok kârlı bir iş olmuştur." (Karay, 2009: 104) şeklindeki cümle ile ifade bulur.

Romanda yozlaşmış zihniyetin sembolü olan Duranbeyli ailesi, olması gereken yaşama biçimine aykırı davranarak geleneksel/kültürel değerlerin ve toplumsal yapının zedelenmesine, zarar görmesine neden olur. Böylelikle "Toplumsal yaşantıda meydana gelen kimliksiz ve kendilikten yoksun yaşam

biçim ve algıları (ile) sosyo-kültürel açıdan kendilikten yoksun bir toplum yarat(an)” (Şahin, 2016: 22) bu anlatı kişileri, bireysel, kültürel ve ekonomik düzlemde belirgin olan yozlaşmanın görüngüsünü oluşturur.

Sonuç

Mizahi yazıları ve hikâyeleri kadar romanlarıyla da adından söz ettiren Refik Halid Karay, Türk edebiyatına yön veren sanatçılardan biridir. Farklı türlerdeki yetkinliği ile kendine özgü bir edebî kimlik oluşturan Refik Halid Karay’ın gerek siyasi ve gazeteci yönü gerekse kültürel niteliklere ve bireysel yönelimlere olan hâkimiyeti, romanlarının geniş bir perspektiften kurgulanmasına olanak sağlar. Bu bağlamda yaşadığı dönemden bağımsız olmadığını gösteren yazar, bireysel ve toplumsal bir sorun olan gelenek-modern çatışmasını, sömürüyü ve aidiyet problemini yozlaşma çerçevesinde ele alır. *Ekmek Elden Su Gölden* romanındaki izleksel kurgu da bu boyuttaki yozlaşmayı yansıtır. Öncelikle geleneği temsil eden köy/çiftlik ile modernleşmeyi temsil eden şehrin karşı karşıya kaldığı toplumsal düzende çağın gereklerine cevap vermeyi “sosyete” olarak adlandırılan toplumsal sınıfın kılık kıyafetini, eğlence anlayışını kısacası hayat tarzını benimsemek olarak kabul eden anlatı kişilerinin kendilerini var eden değerlerden uzaklaşmaları dile getirilir. Bu açıdan bakıldığında tek amaçları duydukları ve gördüklerini eyleme geçirmek olan anlatı kişilerinin kimliklerini ve değerlerini kaybedip yozlaştıkları görülür. Diğer taraftan bu anlatı kişilerinin maddiyata ve gösterişe dayalı yaşam tarzını sağlayabilmek için insanları ve onların emeklerini, çeşitli kural ve uygulamaları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaları ekonomik alanda da çeşitli çözümler yaratır. Sömürünün, hazıra konmanın ve bedavacılığın bireysel ve toplumsal ilişkilerde sebep olduğu tahribata da değinen yazar, anlatı kişilerinin hem kültürel hem de ekonomik alanda yaşanan yozlaşmadan kurtulmaları için kendilerini var eden değerlere ve eğitime tutunmaları gerektiğini imler. Yazar, bu gereklilikleri uygulamakla yozlaşma meselesinin ortadan kaldırılabilceği fikrini düşündürerek bilinç ve farkındalık düzeyinin artırılması fikrini ön plana çıkarır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif (2004), *Refik Halit Karay*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Özcan, (2016), “Kentsel Yaşam ve Yozlaşma”, *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 41, 13-33. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abmyoder/issue/46650/584872>
- FROMM, Erich (1994), *Kendini Savunan İnsan*, Çev. Necla ARAT, Say Yayınları, İstanbul.

REFİK HALİD KARAY'IN "EKMEK ELDEN SU GÖLDEN"
ROMANINDA YOZLAŞMA

- GIDDENS, Anthony (2014), *Modernite Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, Çev. Ümit TATLİCAN, Say Yayınları, İstanbul.
- KANTARCI, Aslı (2021), *Refik Halid Karay'ın Romancılığı*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- KARAY, Refik Halid (2009), *Ekmek Elden Su Gölden*, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- ŞAHİN, Veysel (2016), "Sosyolojik Açıdan Ağır Hayatın "Ağır Roman"ı ve Metin Kaçan", *Mecmua*, 1.2, 11-28.
- TEPE, Harun, (2007), "Etik Bakış Açısından Yozlaşma", *felsefelogos*, 33-34, 17-21.
- TOPDAŞ ÇELİK, Fatma (2021), *Refik Halid Karay'ın Romanlarında Yapı ve İzlek*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- TURHAN, Mümtaz (2010), *Kültür Değişmeleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.